

§. 692. **S**i a densitate (678.) curatur iis, quæ velocitatem minuunt (691.) tum aqua potu; & oxymelle; iisque, quæ vasa laxant.

Densitas sanguinis, uti ad §. 678. dictum fuit, a vasorum in fluida, horumque in vasa, actione pendet: cum ergo, aucta velocitate motus humorum per vasa, causæ sanguinem condensantes validius, & intra datum tempus frequentius, agant, patet, velocitatem illam minuendam esse, ut tollatur nimia sanguinis densitas jam præsens, & caveatur futura. Accedit, quod per hanc velocitatem auctam semper fiat iactura fluidissimæ partis, adeoque residuum inspissetur. Conducunt ergo omnia illa, quæ præcedenti paragrapho laudata fuerunt. Cum autem fluidissima & mobilissima sanguinis nostri pars tota fere aqua constet, optimum erit, copiam aquosorum potuum ingerendo, reddere sanguini illud, quod perierat. Quia vero sanguinis moleculæ adunatæ ob iacturam tenuissimæ partis, quæ sua interpositione hanc concretionem impedit, non tam facile iterum dividi possunt sola aquæ miscela, imprimis si jam immeabilis sanguis in vasorum angustiis hæserit; adduntur aquæ talia, quæ saponacea solvete vi hæc concreta solvere valent; & simul omni putredini, semper metuendæ dum nimius calor adeat, efficaciter resistunt. Oxymel hinc, tanti usus apud Veteres Medicos in morborum acutorum curatione, adeo laudatur; uti & sæpe ex sambuci, ribesiorum, mororum &c. succis cum saccharo paratæ, aqua diluatæ, si potantur, pulcherrime profunt; de quibus videantur illa, quæ in cura in-

§. 693. **M**oles movendorum in plethora facile superatur (106. §.) in cacochymia lente, & per vices evacuando, corrigendo; in solutis pinguibus, prius stagnantibus, maxima difficultas: tum aquosa, acida, mellita, vitelli ovorum, saccharina summi usus sunt, una cum evacuantibus assiduo usurpatis.

Quando in plethoricis nimia copia boni sanguinis adeit, facile hæc tolli potest sanguinis missione, nam directe sic evacuari poterit illud, quod nimia copia peccabat in corpore; & quidem pro lubitu, prout res postulat. Verum si abundans cacochymia molem movendorum auxerit, simul & semel illam tollere, uti in plethora, non possumus; quia, larga etiam sanguinis missione facta, qui supersunt in vasis humores tamen a naturali sanorum humorum indole degeneres manent, dum interim per hanc evacuationem tollitur pars sanguinis boni, cujus copia in cacochymicis deficit, quamvis peccet nimia movendorum moles. Dum enim in pallida virgine totum corpus inertis & mucoso humore turget, pauculum tantum boni sanguinis superest sæpe; hinc per copiosas vel repetitas venæ sectiones insuperabilis postea languor fieri solet. Ubi vero per validam febrem motus humoribus, & stagnantibus, quæ album illum corporis tumorem fecerant, in motum reductis, moles movendorum nimis increvit, sic ut inde debilius vasorum ruptura metuatur; tolli quidem debet distendentis liquidi pars, sed lente & per vices evacuando, moderata venæ sectione; vel purgantibus salibus, quæ motum non augent, neque multum solvunt humores bonos adhuc supersites, sed gravantem nimiam copia faburam de corpore subducunt. In hoc enim casu, licet copia major liquidorum fuerit in corpore, non tamen tantus calor inde nascetur; quia rubra sanguinis pars deficit, quæ calori producendo, & productum diutius servando, aptissima est; uti in præcedentibus demonstratum fuit. Omnium

flammationis §. 398. dicta fuerunt, ubi agebatur de illis remediis, per quæ materiæ obstructi fluiditas conciliari poterat. Requiritur enim hic talis medela, quæ, absque augmento velocitatis, solvere, & attenuare possit minus densum sanguinem, simulque putredini resistere, unde non omnia solventia conveniunt, & sales alcalini fixi aut volatiles, vel saponos ex his parati non adhibentur, quia & stimulo nocent, & in alcalinam naturam vergunt. Illa autem, quæ vasa laxant, pariter conducunt; quia laxiora vasa minus agunt in contentos humores, & facilius cedunt liquidis impulsis: hinc minor metus est obstructionis futuræ; & illa, quæ jam facta est, solvitur, dum laxata vasa transmittunt facilius illud, quod impæctum illorum angustiis hæret; unde & simul per laxantia minuitur resistentia, quæ ab angustia vel immobilitate canalium oritur, & inter caloris causas §. 680. recensita fuit. Aqua calida potata, balneo, fomento, vapore applicata, summum laxans est, imprimis si cum farinosis, aut emollientibus distis, decocta fuerit. Unde decoctum hordei, vel avenæ cum oxymelle, emulsa ex seminibus farinosis, decocta malvæ, althææ, & similia omni scopo satisfaciunt: diluunt enim ratione aquæ, attenuant, & putredini resistunt ob oxymel aditum, & simul molli glutine, copiosa aqua diluto, laxant vasa.

difficillimum est, si cacochymia juncta fuerit magna simul acrimonia, ut in scorbuto pessimo, atrabile soluta & mota &c. summus enim metus est, ne distenta vasa acris humoribus, motis per febrem, rumpantur, cumque tota humorum massa his inquinata fuerit, quantumcumque evacuando subduxeris, in residuo tamen manet eadem malignitas, quæ acris stimulo circulationis velocitatem augere continuo potest; unde acutissima febris excitantur; uti postea in scorbuti & melancholici historia dicendum erit. Requiritur ergo tunc præcipue, ut cognita per sua signa acrimonia cacochymia prædominantis per opposita huic remedia corrigatur, quantum fieri poterit, & prudenti evacuatione subducatur de corpore abundans copia.

Nunquam tamen citius, nunquam fere periculosius, moles movendorum augetur, quam ubi in hominibus obesitas per febrem acutam soluta pinguedo, & per calorem auctum attenuata, sanguini miscetur. Constat enim certissimis observatis, per febrem acutam paucorum dierum spatio obesum hominem totum macilentum reddi posse; imo, uti alia occasione in Commentariis §. 587. dictum fuit, amaræ & calidis remediis excitata febre, nimia obesitas sæpe feliciter curatur. Verum ingens illa pinguedinis copia, postquam soluta est, venas ingreditur & sanguini miscetur; hinc nequidem audacissima venæ sectione tantum tolli potest, quantum quotidie de soluto hoc pingui humoribus circulationibus permiscetur. Unde omnes summæ plethoræ effectus quotidie renascuntur; & augentur hæc mala, quia in obesitas angusta sæpe vasa sanguinea sunt,

sunt, quæ ergo illud augmentum molis adeo subitaneum ferre nequeunt. Obesa enim animalia minus sanguinis habere jam notavit *Aristoteles* (2). Præterea, dum tanta copia soluti pinguis gravatur sanguis, inflammationes pessimæ metuendæ sunt; quia oleum illud difficiliter transit per minima vasa, & reliquorum humorum transitum impedit, ut videmus, dum a pinguibus, externæ cuti applicatis, in multis hominibus illico erysipelas nascitur. Si jam simul consideretur, oleum illud rapido febrili motu & calore majori in rancidam acrimoniam pessimam tendere, facile patet, quanta merito in tali casu metuantur mala. Unde & applicari hoc potest *Hippocratis* monitum, dicentis: *Natura admodum crassos celerius interire, quam graciles* (4). Indicatio ergo curatoria hic est, ut illud pingue tollatur, quantum fieri poterit, ocyssime. Observamus autem in tali casu, urinam ruberrimam esse, spumescentem & totam saponaceam, sudores sæpe admodum olidos & fere pingues: hinc convenit largus aquosorum potus, ut urinæ & sudori vehiculum subministraretur; cum autem per urinas tantum illa copia olei exire possit, quæ salibus sanguinis acrioribus per urinam eluendis intime potest misceri, & sic in saponem aqua solubilem mutari; hinc optimum erit una cum aquosis talia ingerere, quæ oleum aquæ miscibile reddunt. Notum jam est, in saccharo & melle hanc vim obtinere: cum nativi saponos sint, & diu cum oleis trita efficiant, ut aqua dilui possint. Vitelli ovorum idem præstare valent; uti quotidiano in officinis usu constat, dum sperma ceti, terebinthina, & alia nativa balsama, vel & olea pressa cum vitellis ovorum trita, in potionibus medicatis diluuntur: verum cum in febrili calore nimio putredinis futuræ metus sit, vitellis ovorum parcius utimur,

cum tam facile in pessimam putredinem mutantur; & si adhibentur, acidorum copia additur, ut corrigatur illa in putredinem inclinatio. Verum, ut saccharum, & mel, vel ex his parata remedia, effectum fortiantur, debent ingenti copia dari: neque nocebit vel ad libram, & ultra, aqua diluta copiosa, additis simul acidis, hæc propinare nyctemeri spatio: solentque tunc simul alvum solvere, quod hic adeo prodest. Syrupus florum violarum, de acetositate citri, rob sambuci, ribesiorum, oxymel simplex, & similia tanti hinc usus sunt, ubi solutum pingue per febrem acutam plethoram illam oleosam efficit. Cum autem nimia hæc plenitudo debeat imminui, simul requiruntur evacuantia; sive per venæ sectionem, pro re nata repetendam, dum vasa sanguinea non sine rupturæ metu adeo distendantur; sive per alvi fluxum, quo ingens copia gravantis illius faburæ evacuari poterit, absque tanta boni sanguinis iactura, ac per repetitas & validas venæ sectiones fit. Laudantur tunc imprimis talia, quæ leni stimulo versus hæc loca alliciunt humores, neque interim motus circulatorii velocitatem augent, vel corpus multum turbant: uti sunt cremor & crystalli tartari, sal polychrestum, nitrum, tamarindi, manna, rheum &c. quæ si simul cum mellitis illis aut saccharinis, oleum aquæ miscibile reddentibus, propinentur, incredibilem sæpe copiam olidissimæ materiæ per alvum expellunt, insigni cum levamine: atque in horum usu perendum eo usque, donec minutus calor, & vasorum, nimis antea distentorum, sensibilis depletio docuerint, molem movendorum satis minutam esse. Serum lactis ebutyriati, cum omni fere pingui careat, magna copia potatum pulcherrime prodest; & hoc solo in talibus morbis facile vita sustentari poterit, licet nihil alterius cibi exhiberetur.

§. 694. **O**bstrectio calorem pariens (682.) ex curatione obstructionis (125. ad 144.) & ablatis vasis in vulnere supervenientium malorum sanatione, intelligitur.

Cum omnis obstructio supponat impeditum transitum liquidi transmittendi per canalem (vide §. 107.) nata obstructio augebitur resistentia liquido ex corde per vasa pellendo, adeoque hoc respectu obstructio inter causas caloris febrilis numerari potest. Verum de curatione obstructionis, quatenus a vitio vasorum transmittentium vel liquidi transmittendi, vel utrorumque pendet, pluribus dictum fuit in *Capitulo de obstructione*, paragraphis hic citatis;

unde desumi poterunt illa, quæ huc spectant.

Ubi vero per vulnera, & imprimis post exstirpationes majorum artuum, ingens numerus canalium perit, non est in artis potestate supplere hunc defectum: nihilque tunc aliud superest, quam minuire copiam liquidi transmittendi, ut sic minuatur resistentia, & nimia reliquorum vasorum plenitudo tollatur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 474. dicta fuerunt.

§. 695. **A**B angustia vasorum si pendet (683.) requiritur horum dilatatio per laxantia (54.)

Vasorum capacitas, uti dictum fuit in Commentariis §. 683. a binis causis pendet quæ sibi mutuo oppositæ sunt; impetu nempe liquidi impulsu, per quem canalium latera ab axi recedunt; & resistentia laterum, per quam resistunt liquido impulsu. Poterunt ergo dilatari vasa nimis angusta, si liquidi impulsu impetus augeatur, vel si minuatur laterum resistentia, uti etiam si utrumque simul fiat. Verum si augetur impetus liquidi impulsu, increveret calor; uti in præcedentibus demonstratum fuit: adeoque nihil superest in hoc casu, nisi ut

minuatur laterum resistentia; tunc enim manente quamvis eodem impetu liquidi impulsu, facilius cedent latera vasorum; & dilatantur illorum cava. Omnium optime hoc obtinebitur laxantibus & emollientibus; & imprimis balneo vaporis, quo novissimas solidissimas & durissimas animalium partes brevi emolli posse, ut fere dissolvantur. Simul etiam eadem hac methodo nimia siccitas, quæ vasorum angustiam comitari solet (vide §. 683.) emendatur; dum laxatis venarum inhalantium osculis aquosus calidus vapor se facile insinuat.

§. 696. **Q**uibus iisdem (54.) tollitur calor ex nimia vasorum rigiditate ortus.

Videantur illa, quæ de curatione nimie rigiditatis vasorum & viscerum in Commentariis §. 54. dicta fuerunt.

§. 697. **Q**uoties autem excessus caloris ex combinatis oritur causis, toties remedia, hucusque descripta (690. ad 697.) combinata inter se valebunt.

Consideravimus hactenus curam caloris febrilis, quatenus a singularibus causis productus fuerit; verum possunt plures simul ex illis causis concurrere, uti antea §. 686. 687. vidimus: adeoque in tali casu requiruntur remedia, quæ defectis caloris causis debellandis propria cognoscuntur. Neque inde admodum intricata nascetur indicatio curatoria, licet plures caloris febrilis causæ combinatæ fuerint; atque facile hæc omnia ex hactenus dictis intelliguntur. Una enim sæpe & eadem medela pluribus simul

caloris causis debellandis inservire poterit. Sic v. g. sanguinis missio proderit in aucta velocitate sanguinis, simulque nimiam densitatem minuit, & molem movendorum; atque in obstructionis curatione sæpe summum usum habet &c. Densitas nimia, angustia & rigiditas vasorum laxantia requiritur &c. Adeoque facile poterit ex dictis inveniri, quænam agenda sint in cura caloris febrilis, qui a combinatis causis pendet.

§. 698. **E**X tota hac doctrina Caloris (673. ad 698.) intelligi potest, cur febris calidissima sit acuta, celeris, putrida; & in calore summo pestifera? Cur lecti, aeris clausi, victus, medicamentorum calor adeo his noceant? Cur æstus circa cor, & hypochondria, tam malus? Calor putrefacit; putredo facta ex se non calefacit.

Ex illis autem, quæ de calore febrili dicta sunt, plurima in morbis intelliguntur quorum quædam enumerantur hac paragrapho.

Cur febris calidissima sit acuta, celeris &c. Febris, quæ velociter, & cum periculo, decursum suum absolvit, acuta dicitur (vide §. 564.) Verum in omni febre, ubi ingens calor adest, magnum discrimen habetur, quia per calorem auctum liquidissima diffilantur, & sanguis ejusque serum in concretionem, vix resolvablem, postea tendit; simulque summus metus est, ne per validum attritum fluidorum ad vasa, qui auctum calorem comitantur semper, tenerrimi canales destruantur, unde subita mors solet sequi: adeoque & periculo & celeritate calidissima febris cum prædita necessario sit, merito semper acuta dicitur. Cum autem demonstratum fuerit in Commentariis §. 689. calorem auctum sales & olea expedire, attenuare, acriora reddere, exhalare, movere; patet evidens ratio, quare calidissima febris simul putrida sit: modo enim dicta salium & oleorum sanguinis mutationes tantum obtinent, quando humores nostri jam in putredinem vergere incipiunt. Unde etiam in calidissimis febribus animæ foetor, bilis corruptæ, & sæpe in liquamen olidissimum conversæ, per alvum fluxus, urinæ acris stranguriosæ foetidæ excretio, sudor olidus &c. observantur. Ubi autem summus calor adest, adeoque omnia illa pessima mala subito sequuntur, brevi ætate erit de vita ægri: tuncque pestifera dicitur, quia primo morbi insultu homines tollit. Unde patet quanta cum cura illico adhiberi debeant efficacissima remedia, dum ingens calor adest; quia sæpe post paucas horas frustra adhibebuntur etiam optima, dum jam destructa sunt vasa; vel humores sic coagulati per calorem, ut transfere nequeant per arteriarum extremos fines.

Cur lecti, aeris clausi &c. Corpus nostrum calidius est aere communi ambiente, in quo vivimus; adeoque calor nostri corporis minuitur, dum aer illud libere alluit. Si jam æger nimio calore æstuans lecto coerceatur, & stragulis sic tegatur, ut aer arceatur undique; totum corpus in calida, de ægri corpore exhalante, atmosphæra hæret, & calor augetur, quia deficit aeris alluentis refrigerium. Præ-

terea in calidissimis morbis illud, quod exhalat de corpore ægri, sæpe adeo infestum est, ut adstantes male afficiat: quid ergo fiet ægris, qui dies noctesque putridis his exhalationibus immergi quasi manent, dum lecto coercentur, stragulis tecti; & sæpe adhuc magna cura adhibetur, ne novus aer facile ingredi possit locum, in quo ægri decumbunt? Demonstravit autem summus philosophus Hales (b) aerem consumi, & elasticitatem ejus minui, dum ab animalibus inspiratur; adeoque patet, quam male consulatur ægris, calore febrili æstantibus, dum debita aeris renovatio, & gratum illud refrigerium, impediuntur. Perversa hæc methodus imprimis invaluit, quia Medici quondam fuerunt in hac opinione, per sudores tutissime febrilem materiam de corpore eliminari posse; atque ideo tepore lecti corporis omnem superficiem fovendam semper voluerunt. Verum, uti optime demonstravit Sydenhamus, in fine morbi costæ & subacta morbi materies sic quandoque expellitur; in morborum vero initio, importuna arte sic expressis sudoribus, liquidissima pars sanguinis distillatur, & morbi semper in pejus ruunt. Unde huic torrenti se generose opposuit magnus ille vir, solus tunc fere, & testatur (c), se venæ sectione, aliisque artis auxiliis, nimium febrilem impetum compescere non potuisse, si lecto incarcerarentur ægri, & stragulis obruerentur. Hinc iussit, ut singulis diebus per aliquot horas in sedili sederent erecto corpore; vel, si hoc vetaret nimia debilitas, saltem leviter tantum lecto corpore supra lectum decumberent. Sapiens vetustas pariter perniciosam hanc medendi methodum damnavit. Sic in cura febris ardentis dicit Celsus (d): *etiam amplo conclavi tenendus, quo multum & purum aerem trahere possit; neque multis vestimentis strangulandus, sed admodum levibus tantum velandus est.* Simul autem facile apparet, quam damnosum sit, victu pleniore ex carnibus imprimis, vel & medicamentis stimulantibus, cardiacorum titulo toties laudatis, augere calorem, qui jam nimium adest. Veteres Medici in omnibus morbis acutis tenuissimum tantum victum & refrigerantem, & medicamenta similia dederunt. Videantur illa, quæ de

hac

hac re dicta fuerunt, ubi de augendo vel compescendo febrili impetu in Commentariis §. 610. 611. agebatur.

Cur æstus circa cor & Hypochondria tam malus? Demonstravit acutissimo ratiocinio Celeberrimus Martinus (e), ex mensurata proportione diametrorum arteriarum ad truncos unde oriuntur, & directis experimentis confirmavit (f), calorem in variis partibus animalis sani, ab aere externo non frigentibus, ullo modo mutatis, esse fere æqualem. Imo ne in ipso corde viventis animalis, ubi caloris nativi fontem statuebat vetustas, major, quam alibi, calor deprehenditur (g). Si ergo factum est corpus humanum sanum, ut ubique simili fere calore foveatur, atque ideo merito pro optimo signo in morbis habuit Hippocrates (h), si totum corpus æquabiliter calidum & molle esset: tunc enim novimus, liquores meabiles per vasa pervia libere moveri. In illis vero locis, ubi major resistit liquidis per vasa propulsis nascitur, sive vitio fluidi transmittendi, sive vasorum transmittentium, vel amborum hoc fiat, augebitur attritus, adeoque & calor, uti in præcedentibus demonstratum fuit. Summa ergo ratione statuit Hippocrates (i), calorem auctum in quodam loco corporis designare, morbi sedem ibi fixam esse, dicens: *Et qua parte corporis inest calor, aut frigus, ibi morbus insidet.* Frigus autem minorem attritum, adeoque circulatorii motus defectum in parte affecta notat; calor autem contra auctus resistit in quibusdam vasis, & plerumque simul majorem velocitatem per vicina vasa libera, designat; adeoque in utroque casu a sanitatis legibus corporis illa pars recedit. Ubi ergo æstus circa cor & hypochondria percipitur, novimus, ab attritu vasorum ad liquida aucto expectanda esse omnia illa mala in visceribus hic locatis, quæ §. 689. inter caloris effectus enumerata fuerunt. Verum pulmo hic locatur, per quem sanguis libere transfere debet, ut maneat vita; & dum in hoc viscere vel inspissati per calorem humores in ultimis vasorum angustis immeabiles hæere incipiunt, vel per auctum fluidi transmittendi impetum tenera adeo vasa rumpuntur, summum periculum imminet, uti nemo dubitat. In hypochondriis autem hepar & lien, friabilia adeo vicera, locantur, in quibus summus rupturæ metus est, dum calor major circa hæc loca auctum attritum indicat; unde iterum pessima mala expectanda sunt. Hinc patet ratio, quare Veteres Medici, qui in morbis sollicite semper considerare solebant hypochondria, & ex illo tumore, dolore, calore, pulsu &c. tam multa præfagia deducebant; semper aliquid mali suspicabantur, dum major circa hæc loca æstus, quam in reliquo corpore percipiebatur. *Qui in hypochondrio, refrigerata febre, ardores relinquuntur, tum alias, tum in sudoribus, malum (k).* In febribus circa ventrem æstus vehemens, & oris ventriculi dolor, malum (l). *Quod si caput & manus pedesque frigeant, ventre & lateribus calentibus, malum (m).* Tunc enim novimus summam resistitiam hæere circa vitalia viscera, neque sanguinem amplius debi-

ta copia & impetu ad extremas corporis partes propelli. Ex his etiam intelligitur, quare ex ingenti capitis calore phrenitidem infantem prævideant Medici; uti postea §. 727. dicitur.

Calor putrefacit: putredo facta ex se non calefacit. Febris naturam individuam in calore statuerunt Veteres Medici; & post illos plurimi ex recentioribus, uti in febrium historia generali dictum fuit. Inter illas vero causas, a quibus calor producebatur in febricitantibus, vel augebatur, qui jam adest, numeraverunt & putrefactionem (n). Speciosa videbatur hæc opinio, quia, dum putrescent vegetabilia, magnus calor nascitur: imo & quandoque viva flamma erumpit, uti toties funestis casibus confitit, dum foenum non satis siccum in acervos collectum, hinc putrescens, incenditur. Crediderunt hinc multi, pessimarum febrium intolerabilem æstum putrefactioni, ut causæ, adscribendum esse. Verum patebit, credo, examinati, putredinem in nostro corpore potius caloris effectum esse, non vero causam; imo putredinem natam non calefacere sua vi proprie dicta, sed tantum quatenus per hanc augetur motus humorum per vasa celeritas, adeoque & attritus; a quo calorem in nostro corpore generari in præcedentibus probatum fuit. Calorem putrefacere antea in Commentariis §. 84. dictum fuit, uti etiam §. 100. ubi de effectis aucti motus sanguinis per vasa agebatur, quem semper calor major comitatur; imo absque notabili calore nunquam putredo fit (o): & hinc acerrimo hyemali frigore incorrupta manent plurima diu, quæ æstivis caloribus putrescerent brevi. Verum ubi putredo facta est, cessat ille calor, qui adest, dum putredo febat. Dum vegetabilia humida in acervum congesta putrescunt, ingens calor nascitur; ubi vero in putridum liquamen conversa sunt, tunc ad temperiem aeris ambientis redeunt: adeoque patet, calorem quidem adeste & requiri, dum putredo fit: putredinem vero factam non calefacere ex se. Male ergo putredo in nostro corpore haberetur pro caloris aucti causa proxima, cum potius illius effectus sit; & ingens æstus in febribus sæpe observetur, antequam putredinis natae ulla signa appareant. Præterea, si putredo calorem faceret, cadaver post mortem caleret tanto plus, quanto magis in putredinem tendit; uti optime Helmontius (vide locum allegatum in Commentariis §. 685.) scholarum opinionem redarguens notavit. Dum valida phlegmone partem corporis obsidet, magnus calor in illa parte percipitur; ubi vero in gangranam, vel & sphacelum, phlegmone talis abit, corruptio pessima sequitur; verum abest calor, licet in olidum tabum diffuant partes sic corruptæ. Ubi vero tabus ille gangrenosus contiguus vasibus vitalibus receptus stimulo suo motus humorum velocitatem auget, fiet major calor in toto corpore, quamvis idem frigus in partibus jam emortuis maneat: adeoque illud caloris in corpore humano augmentum tunc minime agnoscit putredinem pro causa proxima, sed tantum pro causa remota; per quam accelerato humorum per vasa

X 2

mo

(e) Vegetable statics p. 232. & seq.
(f) In Dissertatione Epistolari p. 454. & aliis pluribus locis.
(g) Lib. III. c. 7. p. 134.

(e) Medical Essays Tom. III. p. 150.

(f) De similibus animalibus & animalium calore p. 168.

(g) Herman. Boerhaave Institut. Medic. §. 160.

(h) In Prognost. Charter. Tom. VIII. p. 422. Et in Coac. N. 402. ibidem p. 330.

(i) Aphor. 36. Sect. IV. Charter. Tom. IX. p. 161.

(k) Hippocrat. Lib. I. Protrachic. Charter. Tom. VIII. p. 705.

(l) Aphor. 67. Sect. IV. Charter. Tom. IX. p. 176.

(m) In Prognost. Charter. Tom. VIII. p. 622. Et in Coac. N. 402. ibidem, p. 330.

(n) Galen. De Febribus Lib. I. c. 4. Charter. Tom. VIII. p. 109.

(o) Heim. Boerhaave Chem. Tom. II. p. 292.

motu augetur attritus, a quo calor pendet tanquam a causa sua proxima. Si enim putredo facta ex se

§. 699. **Q**uin ex eadem perspicitur origo, rigitur, quæ potu, fotu, balneo, dis, mellitis, laxantibus fit.

Siccitas inter effectus caloris febrilis numeratur, uti constat ex illis, quæ ad §. 689. dicta fuerunt; atque ibidem demonstratum fuit tam in fluidis, quam in solidis corporis partibus, siccitatem nasci, dum nimius calor adest. Adeoque ex illis, quæ hætenus tradita fuerunt de calore febrili, poterit etiam intelligi siccitatis origo, ejusdemque natura & efficacia. Siccitas autem in fluidis nostris adeste dicitur, quando diluentis ventriculi aquosi debita copia deficit; unde reliquæ fluidorum partes concreverunt & adunantur in majores moleculas, quæ per ultimas vasorum angustias transire nequeunt: in solidis vero partibus corporis adeste dicitur idem vitium, quando illa defectu liquidi alluentis exarescunt, rigida sunt, & contrahuntur. Adeoque siccitas & in solidis & in fluidis partibus semper defectum liquidi, quod naturaliter adeste debet, supponit. Siccitatem autem adeste novit Medicus, si partes illæ corporis nostri, quæ naturaliter semper humidæ sunt, aridæ appareant; quod ergo imprimis in externa corporis superficie distingui poterit: & inde non sine ratione concluditur, in internis pariter corporis partibus simile vitium obtinere. Cutis nostra, tenuissimo halitu, ex arteriis exhalantibus expresso, semper fovetur, & laxatur; simulac illud deficit, exarescit cutis, & squalida apparet ac durior; ut in febre ardente funesto omine toties observatur. Nares internæ, lingua, gingivæ, palatum, fauces, & totum os internum in sanis hominibus in omni puncto madent; oculi tenuissima lymphæ irrorantur; & dum illa deficit, pulverulenti & squalidi apparent. Si ergo in illis partibus, quas semper in morbis curandis sollicite lustrare solent prudentes Medici, humiditas naturalis deficiat, novimus siccitatem adeste; adeoque metuenda esse omnia illa mala, quæ ab humorum per minimam via impedito transitu pendunt. Alia autem occasio-

calorem faceret, in membro sphacelato longe major, quam in reliquo corpore, deberet adeste.

natura, efficacia siccitatis; & curatio inde dicitur, clysmate, gargarismate, ex aquosis, subacidis

(§. 609. f.) etiam dictum fuit, quibus signis cognosci posset liquidi per nimium motum febrilem dissipatio, id est siccitas; atque ibi illa signa enumerata fuerunt.

Cum autem siccitas supponat fluidi, humorum nostros diluentis, penuriam; adeoque & humorum immeabilitatem & imminentem concretionem, & minimorum vasorum exarescentiam, dum solito humore non alluuntur; patet facile, quam remedia curatio siccitatis requirat. Omni enim modo tunc conatur reddere humoribus illud, quod perierat, diluens nampe vehiculum, quod aquosum pro maxima parte esse novimus: unde aqua potu, fomentis, balneis, clysmatibus, gargarismatibus ingeritur corpori, vel applicatur partibus illis, in quibus siccitas deprehenditur; atque eadem opera laxantur vascula, quæ per siccitatem contracta liquidis transmittendis omnem denegabant viam. Adhuc aquosis farinosa mollia, ut rigida siccitate partes emolliantur citius, & aqua, leni tali glutinosa unita, quasi magis hæreat partibus, neque tam cito dilabatur de corpore. Cum autem siccitatem comitetur semper sanguinis major tenacitas, adduntur mellita, fructuum horæorum succi, syrupi & sapæ ex his confectæ; ut per hæc adunatæ jam fluidorum moleculæ solvantur felicius, sicque liber fluidorum meabilium per vasa pervia motus restituatur: hoc enim factum, aberit siccitas, & pristina redibit corporis partibus omnibus humiditas. Cum autem siccitas calorem majorem soleat sequi, atque calor ad putredinem disponat; simul his adduntur acida; & imprimis illa, quæ sanguinem solvant & attenuant, uti sunt acidi vegetabilium succi, vel fermentati, vinum acidulum, acetum &c. Hac methodo optime tolli poterit siccitas, & simul emendabuntur illa vitia, quæ siccitatem comitari solent, vel sequi.

DELIRIUM FEBRILE.

§. 700. **D**elirium est idearum ortus non respondens externis causis, sed internæ cerebri dispositioni, una cum judicio ex his sequente, & animi affectu, motuque corporis inde sequente: atque his quidem per gradus auctis, solitariis, vel combinatis, varia deliriorum genera fiunt.

Delirium, & delirare sic dictum voluerunt Etymologi, quasi a recto recedere: *lira* enim vocabatur fossa recta, quæ in agris ducebatur, ut terræ uliginem reciperet; unde delirus dicebatur homo, quod a recto ordine & lira quasi aberraret. Alii maluerunt vocabuli hujus originem ducere a *del* & *lira*, quod a *del* nugæ, ineptiæ, derivatur.

Quando delirium ferox & perpetuum, a cerebro primario affecto cum febre acuta adest, tunc vocatur Phrenitis (vide §. 771.): hic autem loci tantum agitur de delirio, tanquam symptomate febrili; quod nec perpetuum semper est; & sæpe absque cerebri primaria affectione adeste observatur. Sic v. g. multis hominibus contingit, ut in vigore validi paroxyfmi febris intermittens delirent; finito ve-

ro paroxyfmo, illud delirium abest iterum. Tale malum distinxerunt a Phrenitide Medici, & summo quidem jure; tuncque simpliciter vocaverunt delirium. Veteres Græci hoc symptoma vocabant *παραφρεσίν* &c.

Ut autem rite intelligatur, quid proprie dicatur *delirare*, sequentia considerari merentur.

Idea vocatur res cogitata, & est imago in mente percepta, alia hoc, alia illo tempore. Quatenus vero idea in nobis sunt a causis extra nos positis, videntur pendere a mutata superficie nervi, per tactum moti objecti excitata (p); sic tamen ut illa mutatio libero nervo propagetur ad aliquem in cerebri medulla locum. Ultima autem hæc mutatio in cerebri medulla facta tam simplex videtur,

(p) Hæm. Boerh. Insist. §. 306. 308. &c.

ut vix indagari, multo minus explicari possit. Interim tamen ab hac mutatione, qualiscumque demum fuerit, oritur in intellectu percipiente cogitationis mutatio, quæ nihil repræsentat, quod est in actione objecti, vel passione organi; sed tamen eandem actionem ejusdem objecti in idem organum sequitur semper eadem idea. Nexus autem ideæ cum illa mutatione medullæ cerebri non concipitur ullo modo, & a nemine explicatus fuit: experimentis tamen certissimis constat, eidem mutationi nec eandem cogitationis mutationem. Sic si millies videam circulum, toties habebam ideam circuli. Si ergo a quacumque demum causa, in corpore latente, nervi, spiritus, cerebri medulla, eodem modo afficiantur, ac sit a causis externis, ultimam superficiem nervosam organorum sentientium mutantibus; ideæ similes excitabuntur. Hæc autem perceptio ideæ, nata ex mutatione physica organi sentientis intimi, sive sensorii communis, a causa interna, vocatur imaginatio.

A tali autem mutatione sensorii communis, quæ fit absque causis externis in sensuum organa agentibus, nasci in nobis ideæ novimus, dum in somnis varia videmus, audimus, ratiocinamur, animi affectibus movemur &c. sic ut nihil fere vigilantem hominem afficiat, quin & simile se quandoque offerat dormienti. Præterea invenimus in nobis hanc potestatem, ut possimus per voluntatem in sensorio communi retinere eum statum, qui oritur ex actione distincti & vivido objecti: dicitur Attentio, cujus effectu idea distincta, clara, vivida, diu præsens habetur. Possimus etiam efficere, ut renascantur ideæ, ope objectorum in sensuum organa agentium perceptæ antea; licet non renovetur objectorum in sensus actio, docet Memoria. Possimus in nobis excitare ideas tales, quales nunquam ante ope sensuum percepimus: ut dum v. g. chimæram nostra imaginatione fingimus. Ex quibus omnibus patet, ab interna mutatione sensorii communis posse in nobis excitari ideæ, absque ulla ope causarum, quæ extra nos sunt.

Delirare ergo dicitur homo, dum idearum ortus non respondens causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendet, nata præter voluntatis imperium. Observamus enim quandoque ægris, dum incipiunt delirare, horrenda phantasmata observari, quæ adeo detestantur, ut omni voluntatis nixu delere conentur has ideæ, nec possint tamen. Varii autem deliriorum gradus observantur; aliquando enim hæc mutatio a causa interna in sensorio communi facta tam levis est, ut minor sit illis actionibus, quas impreserant consuetæ potestates rerum sensibus perceptarum; tuncque ideæ sic natae facile delentur, & cedunt illis, quæ sensuum perceptione oriuntur: hic quasi primus delirii gradus habetur, dum ægri se quoddam objectum sensibus percipere existimant, moniti tamen ab adsistantibus facile vident, se deceptos fuisse. Ubi vero hæc actio causæ internæ in sensorium commune tam valida est, ut vel æquet, vel & superet, illam mutationem, quæ per sensuum organa fit; nulla ratione persuaderi poterit ægris, extra se talem causam non adeste, per quam hæc ideæ excitantur; imprimis si olim similes ideæ ab objectis externis natæ fuerint: tunc enim firmissime credunt, tales causas externas renatas esse; & irascuntur amicis, qui negare audent talia, quæ ipsis adeo evidentiâ appa-

rent. Distinxit hoc optime Celsus (*), ubi de phrenitide agens dicit: *Phrenitis verum tum demum est, cum continua dementia esse incipit, aut cum æger, quamvis adhuc sapiat, tamen quasdam vanas imagines accipit: perfecta est, ubi mens illis imaginibus addicta est.* Si enim illa mutatio a causa interna latente in sensorio communi tam efficax fuerit, ut superet effectus omnium aliarum causarum in sensorium commune agentium; tunc illa idea menti semper præsens manet, nec ullo ratiocinio poterit emendari. Tamen in miseris illis intimum illud mentis conscium, & idearum quasi fundus, manet æquæ bonum ac in aliis: nam si subitanei quid & improvvisi ipsis acciderit, pro momento bene respondent; paulo post, deleta vivida hæc impressio, relabuntur in eandem imaginationem.

Verum ideæ perceptas sequitur judicium. Adest enim in nobis facultas plures ideas simul cogitandi, quæ vel eadem vel diversæ videntur, & simplici intuitu intimum illud cogitans in nobis videt, an convenient tales ideæ, an diversæ a se invicem sint, sicque judicium factum est. Totum enim illud, quod in nobis judicium vocatur, pendet ab intimo illo cogitante contemplato suas ideæ. Unde dum in delirante homine, a mutatione sensorii communis ab interna causa facta, nascitur idea, atque illa comparatur cum simili idea, a causis externis in sensuum externorum organa agentibus olim nata, & per memoriam repræsentata, sequitur judicium affirmans, similes illas ideæ a similibus causis ortas fuisse; adeoque delirans firmiter tunc sibi persuasum habet, talem causam extra se existere, quæ olim in sensuum organa agentium similem ideam in mente excitaverat: si nempe æque vivida sit illa impressio a causa interna, mutante sensorium commune, nata, ac fuit illa, quæ antea per sensuum organa ab objectis externis fiebat.

Uti autem alia occasione (vide Commentaria §. 104.) dictum fuit, quasdam ideæ comitatur illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum vero removeat vel destruat. Singulares illos animi motus, ab hoc grato, vel ingrato, ideæ comitante, natos, dixerunt animi affectus vel pathemata. Illos vero animi affectus sequuntur & corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removeat vel destruere; illud placens retinere; hinc ubi delirantibus hominibus tales ideæ nascuntur, quæ validos animi effectus excitant, de lecto exsiliunt, adstantes lædunt, & summos corporis motus incredibili sæpe vi & diu faciunt, ut vel fugiant, quæ nocitura credunt, vel arripiant talia, quæ expetunt. Hæc sunt illæ desipientiæ, quas ferinas, *ὄρνιθες Hippocrates* (q) vocavit; dum nec ratio, nec minæ, nec pericula absterrent miseros, quo minus sibi sæpe aliisque noceant.

Cum autem & ideæ perceptæ quandoque adiphoræ sint, sive non habeant sibi adjunctum illud placens vel displicens, potest & sensorium commune affectum esse in morbis sic, ut delirent ægri, quamvis nec animi affectus, nec validi corporis motus deliria comitentur. Talia videntur esse illa deliria, de quibus dixit Hippocrates (r): *Tremula, obscura, desipientia, & ubi ægri continuo quasi attrahendo aliquid palpant* (hoc enim sensu vocabulum *ψαλλόμενοι* explicat Galenus) *valde phrenitica.* In Com-

Tom. II. (*) Lib. III. cap. 18 pag. 143. 149. (q) Prædiction. Lib. I. text. 24. Charter. Tom. VIII. pag. 715. & alibi sæpius. (r) Ibidem text. 33. pag. 724.